

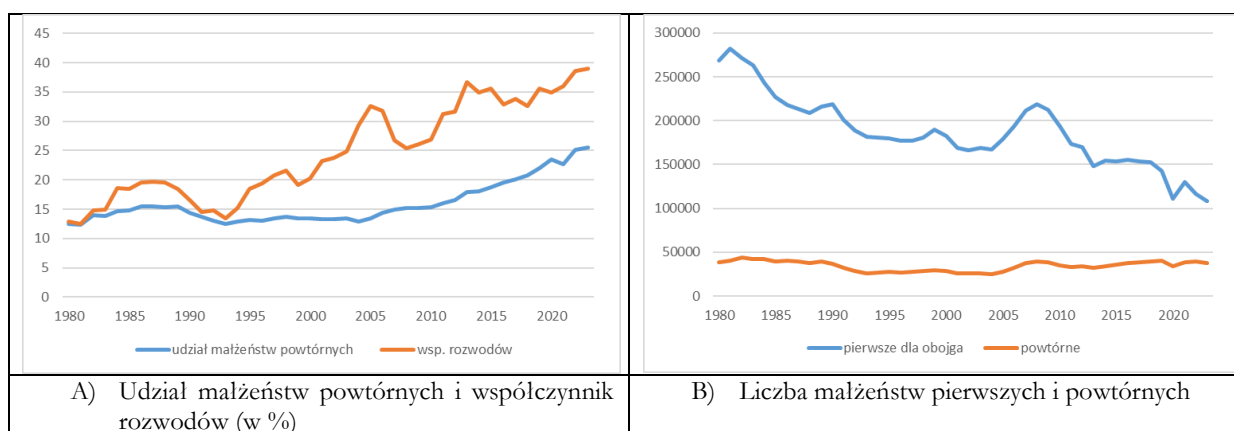
Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
piotr.szukalski@uni.lodz.pl

Małżeństwa powtórne w przekroju wojewódzkim

W ostatnim piętnastoleciu zauważyć można szybki wzrost znaczenia małżeństw powtórnych, tj. takich w przypadku których co najmniej jedno z nowożeńców ma już za sobą doświadczenie innego, sformalizowanego związku. W latach 2022 i 2023 ponad ¼ wszystkich nowo zawieranych związków przynależała do tej kategorii, podczas gdy ćwierć wieku temu odnotowywane udziały były o połowę niższe (rys. 1A). Małżeństwa powtórne występowały zawsze, niemniej tym, co odróżnia te obecne od tych zawieranych w dalekiej przeszłości, jest przede wszystkim silne powiązanie z częstością rozwodów i wyraźna przewaga związków zawieranych przez osoby, których wcześniejsze małżeństwo zakończyło się rozwodem, nad tymi, które utraciły życiowego partnera wskutek zgonu. Jeśli jako wskaźnik częstości rozwodów przyjąć współczynnik rozwodów w przeliczeniu na 100 nowo zawartych małżeństw¹, widoczny jest z kilkuletnim opóźnieniem związek pomiędzy wzrostem częstości rozwodów po 2005 r. a wzrostem częstości interesujących nas małżeństw (rys. 1A).

Rysunek 1
Podstawowe dane o małżeństwach powtórnych w Polsce w latach 1980-2023

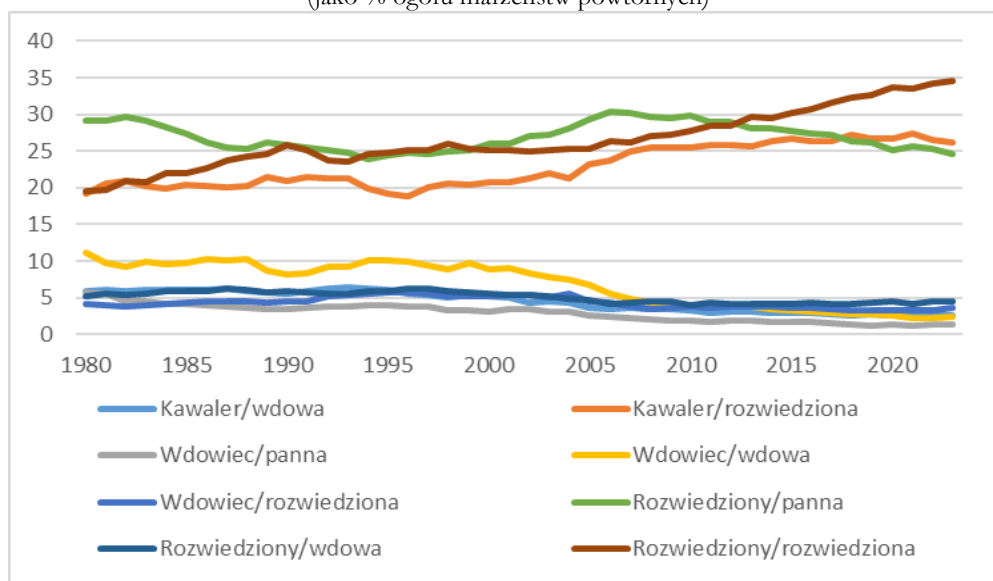
Źródło: Dane GUS

Wciąż udział takich związków w Polsce jest znacząco niższy niż w innych krajach UE, gdzie zazwyczaj 30-40% legalizowanych związków to te formowane przez osoby mające już za sobą inny epizod małżeństwa. Wskazuje to na najbardziej prawdopodobny kierunek zmian w przyszłości – dalszy wzrost ważności małżeństw przynależących do tej kategorii. Zaznaczyć przy tym trzeba to, że następujący wzrost ważności małżeństw powtórnych wynika przede wszystkim z długookresowego spadku liczby związków panien i kawalerów (rys. 1B), odzwierciedlających długotrwale zmniejszającą się liczbę urodzeń w przeszłości, podczas gdy liczba interesującego nas typu związku w ostatnim dziesięcioleciu kształtuje się na stałym poziomie ok. 37 tys. $\pm$ 3 tys. rocznie.

¹ Miernik ten uzyskujemy dzieląc liczbę rozwodów orzeczonych w danym roku kalendarzowym przez liczbę małżeństw zawartych w tym samym roku. Oczywiście wskaźnik ten jest interpretowalny jedynie w sytuacji długotrwałego utrzymywania się liczby małżeństw i rozwodów na mało zmieniającym się poziomie.

Rysunek 2

Rozkład małżeństw powtórnych według stanu cywilnego osób je formujących w latach 1980-2023
(jako % ogółu małżeństw powtórnych)

Źródło: Dane GUS

Jak już wspomniano, za wzrost ważności tej kategorii związków odpowiada przede wszystkim szybkie zwiększanie się liczby i udziału nowożeńców, których wcześniejszy, sformalizowany związek zakończył się rozwodem (rys. 2). Generalnie, aż 93,6% małżeństw powtórnych zawartych w roku 2023 sformowanych zostało przez pary, wśród których była co najmniej jedna osoba rozwiedziona, zaś 34,6% to związki rozwiedzonego mężczyzny i rozwiedzionej kobiety. Jednocześnie w trakcie ostatnich czterech dekad obniżyła się ważność małżeństw zawieranych przez osoby owdowiałe (rys. 2), co po części jest wynikiem przesunięcia momentu utraty życiowego partnera na zdecydowanie wyższy wiek oznaczający niższą gotowość do tworzenia kolejnej, sformalizowanej relacji.

Powyższe tendencje obserwowane są również na poziomie województw. Choć w tym przypadku odpowiednie dane dostępne są począwszy od 2002 r., zauważyć można, że we wszystkich województwach obniża się udział małżeństw panien i kawalerów, narasta zaś odsetek związków, w których przynajmniej jedno z nowożeńców ma już doświadczenia małżeńskie (tab. 1).

Mimo wspomnianych powyżej podobieństw pomiędzy poszczególnymi województwami widoczne są również i trwałe różnice, jeśli idzie o poziom małżeństw pierwszych, jak i tych powtórnych. Przede wszystkim w województwach Polski Południowo-Wschodniej i Wschodniej – odznaczających się najwyższym natężeniem praktyk religijnych [ISKK, 2024: 31-35] i najniższą częstością rozwodów – mamy do czynienia z najniższymi udziałami małżeństw powtórnych, a na dodatek dzieje się tak głównie wskutek zdecydowanie niższej częstości zawierania kolejnych związków przez osoby rozwiedzione. Z kolei, w regionach odznaczających się najwyższymi częstościami rozwodów – a przy okazji najniższym zaangażowaniem w życie religijne, a zatem i zapewne najsłabiej postrzegające małżeństwo w kategoriach sakralnych – udział osób po rozwodzie był bardzo wysoki, w ostatnim analizowanym roku sięgając prawie co trzeciego formalizowanego związku (zob. tab. 1 – zachodniopomorskie i lubuskie). Zaznaczyć trzeba, że województwa Polski Południowo-Wschodniej odznaczają się w badanym okresie najszybszym tempem podwyższania się frakcji małżeństw powtórnych osób rozwiedzionych, a w efekcie mimo utrzymujących się różnic bezwzględnych różnice względne zmniejszają się.

Z kolei w regionach o najniższych wartościach trwania życia – a zatem o najwyższej umieralności – zauważyć można wyższe udziały związków zawieranych przez osoby owdowiałe.

Dostępne dane umożliwiają również analizę rozkładu interesującego nas typu małżeństw według dokładnego stanu cywilnego nowożeńców (tab. 2). Dane te umożliwiają wskazanie najważniejszych, międzyregionalnych różnic w bardziej szczegółowy sposób.

Tabela 1

Udziały małżeństw powtórnych oraz małżeństw zawieranych przez osoby rozwiedzione i owdowiałe w 2003, 2013 i 2023 r. według województw (jako % ogółu zawartych małżeństw)

Województwo	2003				2013				2023			
	MP	R	RR	O	MP	R	RR	O	MP	R	RR	O
Dolnośląskie	19,2	16,8	5,6	4,6	24,3	22,6	7,4	3,8	29,3	27,6	11,0	3,7
Kujawsko-pomorskie	13,4	11,1	3,4	3,6	19,6	17,7	6,0	3,6	29,7	27,7	10,8	4,8
Lubelskie	8,9	7,5	1,9	2,3	13,1	11,8	3,3	2,3	20,4	19,0	6,9	3,0
Lubuskie	17,8	15,1	4,6	4,6	23,4	22,0	7,7	3,0	33,7	31,8	11,8	4,7
Łódzkie	14,7	12,5	4,0	3,9	18,5	16,8	5,9	3,3	26,5	24,9	9,8	3,8
Małopolskie	9,1	7,5	1,8	2,5	12,8	11,4	3,3	2,3	17,1	15,9	5,1	2,4
Mazowieckie	14,7	12,8	4,0	3,4	18,2	16,7	5,5	2,9	23,5	22,1	7,6	3,2
Opolskie	14,8	12,5	3,8	3,6	18,3	16,8	5,4	3,2	27,7	25,5	10,1	4,8
Podkarpackie	7,2	5,8	1,4	2,0	9,7	8,5	2,2	1,8	16,6	15,4	4,7	2,4
Podlaskie	11,1	9,5	2,8	2,5	14,4	13,1	4,3	2,0	21,5	20,3	7,2	2,8
Pomorskie	15,1	13,0	3,8	3,6	20,5	18,8	5,8	3,3	27,7	25,8	9,7	4,1
Śląskie	15,0	12,5	3,8	4,2	20,9	19,0	6,7	3,8	31,8	29,8	11,9	4,8
Świętokrzyskie	9,5	7,9	2,0	2,4	12,9	11,8	3,3	2,2	20,0	18,1	6,6	3,4
Warmińsko-mazurskie	13,0	10,7	3,1	3,6	19,4	17,9	5,8	3,1	31,3	28,9	11,1	5,0
Wielkopolskie	11,2	9,2	2,4	3,1	16,7	15,4	5,0	2,6	23,9	22,5	8,2	3,3
Zachodniopomorskie	21,4	18,6	5,7	5,3	25,5	23,5	8,0	4,3	35,2	32,9	12,2	5,2
Polska	13,4	11,3	3,4	3,4	18,0	16,4	5,3	3,0	25,5	23,9	8,8	3,7

MP – małżeństwa powtórne

R – małżeństwa, w których co najmniej jedna osoba jest rozwiedziona

RR – małżeństwa, w których oboje nowożeńcy są osobami rozwiedzionymi

O – małżeństwa, w których co najmniej jedna osoba jest wdowcem/wdową

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (<https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>), baza GUS Demografia i obliczenia własne

Patrząc na dane dla ostatniego, dostępnego roku, widać wielką różnicę odnośnie do częstości małżeństw powtórnych pomiędzy wspomnianą Polską Południowo-Wschodnią (podkarpackie – 16,6%, małopolskie – 17,1%, świętokrzyskie – 20,0%) a dawnymi Ziemią Odrzańską (zachodniopomorskie – 35,2%, lubuskie – 33,7%, śląskie – 31,8%, warmińsko-mazurskie – 31,3%).

Relatywnie niewielkie w ujęciu bezwzględny różnice występują w przypadku związków powtórnych formowanych przez osoby owdowiałe, choć i w tym przypadku sporadycznie znaleźć można wielkie różnice w ujęciu względnym (np. związki wdów z wdowcami odpowiadają za 1,1% ogółu małżeństw zawartych na Warmii i Mazurach, a jedynie 0,2% na Podlasiu).

Największe różnice widoczne są w przypadku małżeństw osób rozwiedzionych, niezależnie od konfiguracji stanu cywilnego. Przykładowo, w przypadku związków panien z rozwiedzionymi mężczyznami stanowią one jedynie 4,0% wszystkich nowo zawartych małżeństw w województwie świętokrzyskim i aż 8,5% w lubuskim. Gdy mowa o małżeństwach kawalerów i kobiet rozwiedzionych ekstremalne wartości to 4,7% w Małopolsce i 9,4% w zachodniopomorskim, zaś w przypadku związków formowanych przez dwie osoby „po przejściach” to 4,7% na Podkarpaciu i 12,2% na Zachodnim Pomorzu.

Wciąż zatem – mimo zakładanego, powolnego upodabniania się stylu życia i mentalności – utrzymują się znaczne różnice odnośnie do form życia małżeńsko-rodzinnego, wskazujące, że lokalny i regionalny kontekst kulturowy, społeczny i obyczajowy rzutuje na przynajmniej niektóre zachowania demograficzne, ich częstość, formę, czy umiejscowienie w przebiegu życia jednostki.

Tabela 2
Rozkład małżeństw według stanu cywilnego nowożeńców i województw w 2023 r.
(jako % ogółu zawartych małżeństw)

Województwo	panna z kawalerem	panna z wdowcem	panna z rozwiedzionym	wdowa z kawalerem	wdowa z wdowcem	wdowa z rozwiedzionym	rozwiedziona z kawalerem	rozwiedziona z wdowcem	rozwiedziona z rozwiedzionym
Dolnośląskie	70,7	0,4	7,4	0,6	0,7	1,0	7,2	1,0	11,0
Kujawsko-pomorskie	70,3	0,3	6,8	0,8	0,8	1,7	7,2	1,2	10,8
Lubelskie	79,6	0,2	4,9	0,7	0,5	1,0	5,7	0,6	6,9
Lubuskie	66,3	0,5	8,5	0,7	0,7	1,6	8,8	1,2	11,8
Łódzkie	73,5	0,3	6,3	0,7	0,5	1,4	6,6	0,8	9,8
Małopolskie	82,9	0,3	4,9	0,5	0,4	0,6	4,7	0,6	5,1
Mazowieckie	76,5	0,4	6,7	0,5	0,5	1,0	6,0	0,8	7,6
Opolskie	72,3	0,4	5,9	1,0	0,8	1,4	6,9	1,1	10,1
Podkarpackie	83,4	0,4	4,3	0,4	0,4	0,7	5,1	0,5	4,7
Podlaskie	78,5	0,2	4,5	0,8	0,2	1,0	7,0	0,7	7,2
Pomorskie	72,3	0,3	6,8	0,8	0,8	1,1	7,0	1,2	9,7
Śląskie	68,2	0,3	6,9	0,8	0,9	1,5	8,3	1,3	11,9
Świętokrzyskie	80,0	0,3	4,0	1,0	0,6	0,8	6,1	0,7	6,6
Warmińsko-mazurskie	68,7	0,3	7,0	0,9	1,1	1,3	8,2	1,3	11,1
Wielkopolskie	76,1	0,3	6,1	0,6	0,6	1,1	6,3	0,8	8,2
Zachodniopomorskie	64,8	0,5	8,3	1,0	0,8	2,1	9,4	0,9	12,2
Polska	74,5	0,3	6,3	0,7	0,6	1,2	6,7	0,9	8,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (<https://bd.stat.gov.pl/BDL/start>) i obliczenia własne

Wzrost ważności małżeństw powtórnych dokonuje się przy równoczesnym, powolnym spadku udziału osób owdowiałych i rozwiedzionych decydujących się na formalizowanie następnego związku [Szukalski, 2021]. To z kolei potwierdzenie tego, że również i w zbiorowości trzydziesto-, czterdziesto- i pięćdziesięciolatków (a taki jest wiek dominującej części powtórnych nowożeńców) związki niesformalizowane zyskują na popularności. Badając bowiem zachodzące zmiany na rynku małżeńskim, pamiętać należy, iż to zmiany obyczajowe – przekładające się na gotowość do formalizowania istniejących, intymnych relacji – w różnym stopniu dotyczące osoby na różnych etapach życia są w dużym stopniu – obok wspomnianego spadku liczby osób relatywnie młodych, tworzących swój pierwszy sformalizowany związek – odpowiedzialne za wzrost znaczenia związków powtórnych.

Literatura:

- ISKK (Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego), 2024, *Kościół w liczbach. Annuario 2023*, https://iskk.pl/wp-content/uploads/2024/12/Annuario_Statisticum_2023.pdf
- RRL (Rządowa Rada Ludnościowa), 2024, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2022-2023*, Warszawa, <https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/raporty/>
- Szukalski P., 2011, *Małżeństwa powtórne w powojennej Polsce*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 4, 11-22, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3644>
- Szukalski P., 2013, *Małżeństwo: początek i koniec*, Wyd. UŁ, Łódź, <http://hdl.handle.net/11089/16165>
- Szukalski P., 2021, *Małżeństwa powtórne we współczesnej Polsce. Szkic demograficzny*, „Polityka Społeczna”, nr 7, 5-12, <http://hdl.handle.net/11089/39651>